

Streszczenie

Temat rozprawy doktorskiej brzmi "Rosja Aleksandra i Mikołajów. Między liberalizmem a reakcją. Reformy i próby reform w Imperium Rosyjskim". Celem rozprawy jest w możliwie spójny i kompleksowy sposób przedstawienie przeprowadzanych reform w epoce aleksandrowsko-mikołajewskiej, z przedstawieniem stanu wyjściowego, jaki istniał na początku dziewiętnastego stulecia. W chronologiczny i problemowy sposób przedstawione zostały opracowane i proponowane koncepcje reform, próby ich przeprowadzenia i reformy wprowadzone w życie. Podjęto próbę wyjaśnienia, dlaczego przeprowadzenie zmian, których Imperium Rosyjskie potrzebowało, nie udało się. Rozprawa doktorska należy do dyscypliny historii doktryn politycznych i prawnych ze szczególnym uwzględnieniem ustroju i prawa rosyjskiego.

Rozprawa analizuje w kontekście reform panowanie Aleksandra I, Mikołaja I, Aleksandra II, Aleksandra III i Mikołaja II. Jako początkowe wydarzenie zostało przyjęte zabójstwo cesarza Pawła I i objęcie tronu w Petersburgu przez jego syna Aleksandra I. Jako końcową cezurę przyjęto rewolucję lutową i będącą jej konsekwencją abdykację cesarza Mikołaja II oraz koniec panowania dynastii Romanowów w Cesarstwie Rosyjskim. Przedmiotem badań nie jest w żadnej mierze międzynarodowa polityka, wojny prowadzone przez Imperium Rosyjskie, ani życie osobiste panujących. Skoncentrowano się głównie na ustrojowych i organizacyjnych sprawach, a też społecznych i częściowo w niedużej dziedzinie, związanych z nimi ekonomicznych.

Jako główną przyczynę niepowodzenia przeprowadzanych reform, mających na celu modernizację, unowocześnienie, a w długofalowej perspektywie uratowanie Imperium Rosyjskiego od upadku, postawiono dyskusyjną i kontrowersyjną tezę, że doprowadził do tego nierozwiązywalny spór pomiędzy będącymi przeciwnikami jakichkolwiek zmian reakcjonistami i dążącymi do zmian, ale nie zawsze zgodnymi z rosyjską specyfiką liberałami oraz znajdującymi się po środku sporu umiarkowanymi konserwatystami, zwolennikami ewolucyjnych zmian, zgodnych z rosyjską tradycją. Dodatkowo mieliśmy do czynienia z istnieniem obozu rewolucyjnego, znajdującego się poza wspomnianym układem politycznym, dążącym do całkowitego zniszczenia istniejącego porządku społeczno-politycznego. Ten nierozwiązywalny spór spowodowany uporem i przekonaniem o swojej nieomyślności wspomnianych wyżej grup polityczno-ideowych, doprowadził do fiaska reform, a Imperium Rosyjskie do katastrofy.

Praca składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów i zakończenia.

W rozdziale pierwszym "Struktura centralnych organów władzy" przedstawiono zjawisko *samodzierzawia*, nieudaną próbę reformy państwa przygotowanej przez Sperańskiego, koncepcje reform *dekabrystów*, reformy Aleksandra II i cofnięte reformy jego syna Aleksandra III, czyli tzw. kontrreformy. Koniec rozdziału poświęcony jest omówieniu zmian, jakie miały

miejsce w Imperium Rosyjskim w następstwie rewolucji 1905 roku, czyli ogłoszenie Manifestu Październikowego, nowa redakcja *Ustaw Zasadniczych*, powołanie Dumy Państwowej, praktyka konstytucjonalizmu i upadek monarchii.

W rozdziale drugim "Struktura lokalnych organów władzy", omówione zostały kompetencje gubernatorów, generał-gubernatorów i przeprowadzona została analiza instytucji *ziemstw*.

Rozdział trzeci "Społeczeństwo rosyjskie - próby reform społeczno-gospodarczych" składa się z trzech części. Pierwsza przedstawia prawne położenie chłopów pańszczyźnianych i państwowych, pokazuje bardzo liczne próby zmiany położenia ustrojowego ludności włościańskiej, zakończone uwłaszczeniową reformą Aleksandra II i likwidacją *obszczyzny* oraz *miru* przez Stołypina. W drugiej części przedstawiona została prawna sytuacja miejskiej części ludności Cesarstwa, a w trzeciej pokazane jest funkcjonowanie w Rosji uniwersytetów i wyższych uczelni.

Rozdział czwarty "Kodyfikacja prawa i reformy sądownictwa" pokazuje problem kodyfikacji praw obowiązujących w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie dziewiętnastego wieku oraz reformy sądownictwa i związanych z nim instytucji w 1864 roku.

Rozdział piąty "Narody Rosji a Petersburg" poświęcony jest Wielkiemu Księstwu Finlandzkiemu, Królestwu Polskiemu i ludności żydowskiej zamieszkującej w Cesarstwie Rosyjskim. Pokazana została tam sfera niezależności i autonomii wymienionych obiektów terytorialnych i etnicznych od Petersburga.

Przy pisaniu rozprawy kierowano się zasadą wykorzystania i dokonania analizy największej ilości publikacji książkowych oraz artykułów naukowych opublikowanych w języku polskim. Dodatkowo istnieją odwołania do wybranych publikacji książkowych w językach angielskim i rosyjskim. Z uwagi na ograniczone możliwości piszącego, zrezygnowano z dokonania kwerendy archiwalnej.